

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Студента 2 курсу, 3 мз групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Комерційне право» _____

Ціпле Іонела Івановича

Науковий керівник
к.ю.н., доц. _____

Пальчук Петро Миколайович

Гарант освітньої програми
д.ю.н., доц. _____

Гончаренко Олена Миколаївна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття та ознаки державного комерційного підприємства....	6
1.2. Особливості створення державного комерційного підприємства та затвердження статуту.....	15
1.3. Майнова основа діяльності державного комерційного підприємства.....	19
1.4. Нормативно-правова основа діяльності державних комерційних підприємств.....	30

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ ЯК СУБ'ЄКТОМ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

2.1. Правовий статус органів управління державного комерційного підприємства.....	36
2.2. Права та обов'язки державного комерційного підприємства в процесі провадження господарської діяльності.....	42
2.3. Особливості припинення державного комерційного підприємства як суб'єкта господарювання.....	49

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	58
------------------------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
--	-----------

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кожен із суб'єктів господарського права, яких господарське законодавство визначає як учасників відносин у сфері господарювання, має відповідний правовий статус (права, обов'язки, повноваження, відповідальність), який залежить від участі у господарських відносинах.

До учасників відносин у сфері господарювання належить найбільша і найважливіша для господарської діяльності група – суб'єкти господарювання, серед яких – підприємства. До видів підприємств, які можуть діяти в Україні, належать державні підприємства, засновані на державній власності.

Забезпечення публічного інтересу (створення робочих місць, утримання найважливіших галузей господарства, наповнення державного бюджету тощо) зумовлює необхідність участі держави у господарських відносинах, зокрема через створення державних підприємств. Держава, безпосередньо не будучи суб'єктом господарювання, здійснює управління державним сектором економіки: організаційно-господарські повноваження відповідних органів держави дають можливість створювати підприємства, майновою основою діяльності яких є державна власність. Серед інших суб'єктів господарювання, зокрема підприємств, правове регулювання організації та діяльності саме державного комерційного підприємства має певні особливості, щодо яких в теорії господарського права та у практичній діяльності залишаються питання теоретичного та практичного характеру, які підлягають негайному розв'язанню.

Дослідженню проблем правового регулювання статусу державних комерційних підприємств у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як С.М. Грудницька [38], Д.В. Зюзь [43], Ю.В. Корнєєва [46], О.О. Кравчук [48], В.М. Махінчук [57, 58], С.М. Мельничук [59], Н.В. Петришина [62], О.В. Таранич [65], І.І. Тинська [67], О.П. Ярошенко [65] та ін. Ці дослідження створили наукову основу для досягнення поставленої мети та дозволяють виявити проблеми, які залишаються невирішеними.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей сучасного стану правового регулювання статусу державних комерційних підприємств в Україні.

Досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- визначити поняття та ознаки державного комерційного підприємства;
- провести аналіз законодавчого регулювання створення державного комерційного підприємства та затвердження статуту;
- визначити майнову основу діяльності державного комерційного підприємства;
- охарактеризувати нормативно-правову основу діяльності державних комерційних підприємств;
- розкрити правовий статус органів управління державних комерційних підприємств;
- визначити права та обов'язки державного комерційного підприємства;
- проаналізувати сучасний стан правового регулювання реорганізації та ліквідації державного комерційного підприємства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із правовим регулюванням діяльності державних комерційних підприємств.

Предметом дослідження є правовий статус державних комерційних підприємств.

Методи дослідження включають застосування різних методів пізнання. Порівняльно-правовий метод застосовувався з метою вивчення цивільно-правового та господарського-правового регулювання утворення та діяльності державного комерційного підприємства (підрозділ 1.2.), майнової основи діяльності державного комерційного підприємства (підрозділ 1.3.).

З допомогою діалектичного методу вдалося дослідити правовий статус органів управління державних комерційних підприємств, а також права та обов'язки державного комерційного підприємства у діалектичному взаємозв'язку із господарськими правовідносинами (підрозділи 2.1., 2.2.).

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і проаналізована практика реорганізації та ліквідації державного комерційного підприємства (підрозділ 2.3.).

З допомогою методу наукового пізнання вдалося логічно побудувати структуру роботи та викласти її зміст, опрацювати нормативно-правові акти та праці науковців з правового регулювання організації та діяльності державних комерційних підприємств в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового статусу державних комерційних підприємств, аналізі чинного законодавства щодо порядку створення та діяльності вказаних підприємств державного сектору економіки, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства в частині функціонування державних комерційних підприємств.

Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення у науковій статті на тему «Поняття та ознаки державного комерційного підприємства», що опублікована у збірнику наукових статей: «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення» : зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форми навч. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2020. Ч. 1.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях у сфері господарського права, в процесі удосконалення правозастосовної практики, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін правничих дисциплін.

Структура випускної кваліфікаційної роботи «Правовий статус державного комерційного підприємства» обумовлена метою, предметом та авторським підходом до дослідження обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та пропозицій і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінку, із яких основна частина роботи займає 62 сторінки. Список використаних джерел складається із 74 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття та ознаки державного комерційного підприємства

Важливою сферою суспільних відносин є господарська діяльність підприємств, оскільки саме завдяки цій діяльності виготовляється продукція та надаються послуги, необхідні споживачам.

Характеристика поняття «господарська діяльність» має важливе значення для визначення сфери, у якій виникають, змінюються та припиняються правовідносини за участю підприємств.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України (далі – ГК України) господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [3].

З огляду на вищевказане законодавче положення, слід зазначити, що Ю.В. Комилай звертає увагу на визначення господарської діяльності, надане ГК України, де вказується на напрямки її здійснення, до яких відносяться такі складові суспільного виробництва, як: виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру за наявності цінової визначеності. Автор переконаний, що сутність зазначених напрямків розкриває лише ознаки матеріального виробництва, що характерні для виробничого сектору економіки та підприємництва [44, с. 168].

Відповідно до ч. 2 ст. 3 ГК України, господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями [3]. Таким чином, із змісту зазначеної норми права випливає, що підприємницька діяльність є різновидом господарської діяльності. Крім цього,

можна зробити висновок, що за критерієм мети здійснення видами господарської діяльності є: 1) підприємництво; 2) некомерційне господарювання.

Згідно ст. 42 ГК України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [3].

З урахуванням відповідних нормативних приписів господарського законодавства та сучасної науки господарського права, слід зазначити, що підприємницька діяльність характеризується наступними ознаками:

1. Підприємництво є самостійною діяльністю. Відповідно до ч. 1 ст. 45 ГК України підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця [3].

2. Підприємництво є ініціативною діяльністю – заняття підприємницькою діяльністю є добровільним вчинком.

3. Підприємництво є систематичною діяльністю. Проте чітких критеріїв систематичності законодавством не встановлено. В будь-якому разі це регулярна, професійна, постійна діяльність [50, с. 30].

4. Підприємництво – це діяльність, яка здійснюється на власний ризик. За порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності підприємці самостійно несуть відповідальність, передбачену законодавством.

5. Підприємництво є господарською діяльністю. Це впливає із змісту ч. 2 ст. 3 ГК України [3].

6. Підприємницька діяльність здійснюється суб'єктами господарювання – підприємцями.

7. Внаслідок підприємницької діяльності досягаються економічні та соціальні результати.

Господарсько-правове регулювання підприємництва спрямоване на встановлення його організаційних форм, визначення права найму працівників і соціальні гарантії щодо використання їх праці, формулювання загальних гарантій прав підприємців, їх державну підтримку, відповідальність суб'єктів підприємництва тощо [47, с. 142].

Аналіз господарського законодавства України дозволяє поділити підприємництво на державне та приватне.

Основна відмінність державного підприємництва від приватного полягає у тому, що основною ціллю приватного підприємництва є отримання прибутку, тоді як державне підприємництво більше орієнтоване на врахування і реалізацію суспільно важливих цілей [58, с. 23].

Самостійним суб'єктом господарювання є підприємство, створене компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами [3].

Слід зазначити, що Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у ст. 191 визначає підприємство як єдиний майновий комплекс [4].

С.С. Бандурка вважає, що таке двозначне розуміння «підприємства» не суперечить принципам юридичної техніки, адже суб'єктом права визнається те підприємство, яке має статус юридичної особи, а об'єктом права – підприємство, яке являє собою певну сукупність речей (майновий комплекс), що може бути у власності відповідного суб'єкта права власності [35, с. 138].

Таким чином, щоб бути суб'єктом господарювання, підприємство повинно мати статус юридичної особи.

Серед вітчизняних науковців точиться дискусія з приводу того, чи є юридична особа міжгалузеву категорією, чи лише цивільно-правовою. Одні з них дотримуються думки, що практична необхідність в інституті юридичної особи продиктована саме потребами цивільного права, проте його значення

виходить за межі цивільного права і сприйнято також і у фінансовому праві, і у процесуальних галузях права. І навпаки – існує твердження, що організація може володіти правосуб'єктністю в одних галузях права і не мати її в інших, наприклад, в адміністративному та в інших публічних галузях права [71, с. 15].

Статус юридичної особи дає можливість підприємству володіти правоздатністю та дієздатністю, що має важливе значення для повноцінної участі в господарській діяльності.

Слід зазначити, що поряд із ЦК України правовий статус юридичних осіб регулює і ГК України. Однак ГК України виходить з того, що підприємство є суб'єктом права, називаючи його суб'єктом господарювання (ст. 55, 62). І лише іноді у тексті ГК України згадується про юридичну особу – або при посиланні на ЦК України, або вказуючи, що підприємство є юридичною особою [71, с. 15].

В умовах ринкової системи господарювання підприємства відіграють важливу роль: вони є основною ланкою господарського комплексу; складають структуру відповідних галузей; формують територіальну спеціалізацію адміністративно-територіальних одиниць; від ефективності діяльності підприємств залежить економічний розвиток держави. До економічних процесів, з яких складається господарська діяльність підприємства належать: використання засобів виробництва, експлуатація трудових ресурсів, виробництво та реалізація товарів, фінансова діяльність тощо.

Кількість підприємств як суб'єктів господарювання в Україні зростає. Так, від початку 2019 року і до листопада кількість підприємств в Україні змінилася в більшу сторону – майже на 37 тис. – і досягла 971 тис. Цей показник визначений на основі даних Державної служби статистики України про кількість юридичних осіб без урахування некомерційних організаційно-правових форм власності [74].

Одним із видів підприємств є державне підприємство, що діє на основі державної власності.

Державна власність – це загальнонародна не персоніфікована власність, що знаходиться безпосередньо в управлінні державних органів і забезпечує державі обороноздатність, внутрішній порядок і управління, загальнодержавний характер відтворюваних процесів [51, с. 48].

Державна власність переважно представлена в таких сферах економіки, як: виробнича (постачання електроенергії, залізничний транспорт та автомобільні дороги, засоби зв'язку, водопостачання та ін.), невиробнича (заклади освіти, медичні заклади, житлово-комунальне господарство та ін.), а також у сферах, які потребують значних затрат (атомна та космічна промисловість тощо).

Д.В. Кушнерук вказує на те, що державна власність складає основу публічної власності та відрізняється від приватної власності за суб'єктами, за об'єктами і за підставами виникнення [53, с. 47].

Щодо визначення поняття «державне підприємство», В.М. Махінчук зазначає, що у сучасній науці державне підприємство розуміється як унітарне підприємство, що діє на основі державної власності, а також корпоративного підприємства, державна частка у статутному капіталі якого забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цього підприємства, що має спеціальну правосуб'єктність, зміст якої визначається публічними інтересами [58, с. 79]. С.М. Мельничук визначає державні підприємства як суб'єкти господарювання, засновані на державній власності, діяльність яких спрямована на розв'язання завдань держави у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства в процесі реалізації функцій держави [59, с. 60]. Н.В. Петришина вважає, що під державним підприємством слід розуміти господарську одиницю, що повністю чи частково базується на державній власності і здійснює соціально корисну діяльність під суспільним контролем [62, с. 74].

Аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства, а також спеціальної літератури дозволяє науковцям виділити наступні ознаки державного підприємства: функціонування на основі державної власності; перебування під

контролем держави; спеціальна господарська правосуб'єктність; обов'язок приймати та виконувати державні замовлення та застосовувати процедури державних закупівель; обов'язок складати та виконувати річний та з поквартальною розбивкою фінансовий план на кожний наступний рік; обов'язок перераховувати частину прибутку до державного бюджету; особливості відповідальності за зобов'язаннями [58, с. 83-84].

Згідно із ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права [4].

У зв'язку з цим звернемо увагу на наступне. Ознаки юридичних осіб публічного права (їх створення з ініціативи державних органів на підставі публічно-правового акта, задоволення публічного інтересу) дозволяють віднести державні підприємства саме до юридичних осіб публічного права. Проте, господарсько-правова наука традиційно відстоює господарську самостійність державних підприємств з урахуванням державних інтересів та категорично заперечує завчасне повне віднесення державних підприємств як до юридичних осіб приватного права, що може завдати шкоди публічним інтересам, так і до юридичних осіб публічного права [38, с. 49].

О.Л. Лотоцька ніяких «публічних» особливостей статусу на основі аналізу відповідних законодавчих положень щодо діяльності державних комерційних підприємств не бачить, окрім обов'язку приймати та виконувати доведені до нього в установленому законодавством порядку державні замовлення. Однак такі ж замовлення, які є комерційно вигідними, можуть із успіхом виконувати будь-які підприємства, незалежно від форми власності. А якщо таке замовлення не є комерційно вигідним, то для їх виконань існують державні казенні підприємства, які, як зазначено вище, можуть виробляти суспільно необхідну продукцію (роботи, послуги), які за своїми умовами і характером потреб, що ними задовольняються, як правило, не є рентабельними [55, с. 119].

Одним із видів державних унітарних підприємств є державне комерційне підприємство.

За даними Державної служби статистики України кількість державних підприємств в Україні з 1 липня 2018 року по 1 липня 2019 року зменшилась на 2% – до 3 789 [39].

Відповідно до ч. 1 ст. 74 ГК України державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту або модельного статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном згідно з ГК України та іншими законами, прийнятими відповідно до ГК України [3].

В науковій сфері активно досліджуються поняття комерційного підприємства та комерційної діяльності.

Так, комерційним називають підприємство, діяльність якого полягає як у видобутку (вилучення), виробництві, так і просто купівлі та подальшого продажу (в обмін на гроші або інші товари) з метою отримання в кінцевому підсумку доходу (вигоди, прибутку).

Багато дослідників сходяться на думці, що предметом комерційної діяльності є процеси у сфері товарообігу з обов'язковим врахуванням задоволення потреб споживачів. Ж. Крисько комерційну діяльність визнає як діяльність, яка в умовах конкурентного середовища спрямована на організацію та управління процесами купівлі-продажу для задоволення попиту споживачів і збільшення капіталізації її суб'єкта [49, с. 78].

До основних елементів комерційної діяльності науковці відносять: вивчення попиту на товари, формування асортиментної політики товаровиробників, закупівлю товарів, організацію продажу товарів, формування торгівельного асортименту, пошук додаткових товарних ресурсів, організацію руху товарів [41, с. 251-252].

С.Б. Разумей та А.О. Голь, досліджуючи економічні аспекти комерційної діяльності, приходять до висновку, що комерційна діяльність виступає об'єктивно необхідною категорією ринкової економіки. До основних етапів

комерційної діяльності автори відносять закупівельну діяльність та продаж [64, с. 503].

Провівши ґрунтовне дослідження визначення понять «підприємництво» та «комерція» В.М. Махінчук пропонує комерційну діяльність розглядати як один із видів підприємницької діяльності, зміст якого полягає у вчиненні правочинів, спрямованих на перехід права власності на товари, з метою одержання прибутку шляхом подальшого продажу з переробкою чи без неї об'єкту правочину [57, с. 686].

На основі аналізу норм господарського законодавства можна виділити наступні ознаки державного комерційного підприємства: 1) є суб'єктом підприємницької діяльності (а відповідно – суб'єктом господарювання); 2) утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності; 3) майно належить підприємству на праві господарського відання; 4) діє на основі статуту або модельного статуту; 5) зобов'язане приймати та виконувати державні замовлення; 6) основним плановим документом підприємства є фінансовий план; 7) особливий порядок розпорядження майном.

Слід зазначити, що державні комерційні підприємства є платниками загальнодержавних податків та зборів. При цьому вони стають суб'єкти податкових правовідносин, на яких за наявності об'єкта оподаткування покладено певний комплекс податкових обов'язків і прав, встановлених законодавством.

Податки та збори, які сплачують державні комерційні підприємства формують дохідну частину Державного бюджету України. Разом з цим, вони є одержувачами державних коштів. Тому діяльність державних комерційних підприємств залежить від обсягів одержаних державних грантів і субсидій, сум видатків бюджету, спрямованих на виконання делегованих їм державою функцій [67, с. 73].

Державні комерційні підприємства належать до державного сектору економіки, що посилює значущість даної сфери у житті країни. Так, на

державний сектор економіки України як об'єкт системи управління та регулювання національної економіки, припадає виконання таких функцій:

- 1) забезпечення сталого суспільного розвитку шляхом наповнення державного бюджету країни;
- 2) збереження державного підпорядкування для стратегічно важливих підприємств, а також тих, що є «планово-збитковими», із поступовим залученням у ці сфери приватного капіталу;
- 3) сприяння поступовому формуванню національної продуктивності виробництва через механізми державних закупівель, також послаблення таким чином циклічних коливань економіки;
- 4) впровадження цінових механізмів регулювання інфляційних очікувань у ланцюгах виробництва та споживання суспільного продукту;
- 5) обмеження негативного впливу державного монополізму;
- 6) формування стратегічного інноваційного потенціалу країни через розвиток виробництв високих технологічних укладів;
- 7) забезпечення економічного суверенітету країни у світовій торгівлі, залучення до міжнародного поділу праці;
- 8) підвищення рейтингу міжнародної конкурентоспроможності України, формування іміджу економічно стабільної і технологічно розвиненої держави [65, с. 105-106].

Розглядаючи державні комерційні підприємства як частину державного сектору економіки, не можна не відзначити те, що виконання комерційних завдань того чи іншого державного підприємства забезпечить виконання й загальнонаціональних завдань.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити наступне.

Підприємство, як самостійний суб'єкт господарювання, забезпечує задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Серед видів підприємств – державні комерційні підприємства, важливість яких полягає в тому, що вони належать до тих уповноважених суб'єктів, які забезпечують задоволення потреб держави Україна та реалізацію її функцій.

Аналіз господарського законодавства та наукової літератури дозволяє до ознак державного комерційного підприємства віднести наступні: це суб'єкт підприємницької діяльності; створюється компетентним органом державної влади; майно належить підприємству на праві господарського відання; діє на основі статуту або модельного статуту; зобов'язане приймати та виконувати державні замовлення; основним плановим документом підприємства є фінансовий план; законодавство встановлює особливий порядок розпорядження майном.

З урахуванням наведених ознак, можна запропонувати доктринальне визначення поняття державного комерційного підприємства – це утворене компетентним органом державної влади унітарне підприємство зі спеціальною правосуб'єктністю, майно якого закріплюється за ним на праві господарського відання та яке здійснює комерційну діяльність з метою отримання прибутку та забезпечення публічних інтересів.

1.2. Особливості створення державного комерційного підприємства та затвердження статуту

Відповідно до ч. 2 ст. 167 ЦК України держава може створювати юридичні особи публічного права, зокрема державні підприємства, у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом [4].

Загальні правила створення юридичних осіб, в т.ч. підприємств, встановлені ЦК України (ст.ст. 87-90) [4]:

- для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють письмові установчі документи, які підписується всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження;
- юридична особа обов'язково повинна бути зареєстрована у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських

формувань», оскільки виникнення правоздатності та дієздатності юридичної особи неможливе без її державної реєстрації;

- юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву.

Законодавство не дає визначення поняття «засновник», проте ЦК України встановлює особливі характеристики учасників цивільних правовідносин, спрямовані на створення юридичної особи. На відміну від інших учасників цивільних правовідносин (фізичних та юридичних осіб), держава має певні особливості цивільної правосуб'єктності.

До особливостей держави як учасника цивільних правовідносин Ю.М. Дзера відносить наступні: 1) держава є публічно-правовим утворенням, метою якої є забезпечення публічних інтересів суспільства; 2) держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом; 3) держава є одночасно носієм двох видів правосуб'єктності – адміністративної (публічної) та цивільно-правової (приватної); 4) будучи учасником цивільних відносин, держава, за загальним правилом, не є безпосереднім учасником господарських відносин і може приймати участь у господарських відносинах лише через органи державної влади, наділені господарською компетенцією, суб'єктів господарювання, а також у випадках, встановлених законом [40, с. 70].

Слід наголосити, що державні підприємства є унітарними підприємствами, вимоги до створення та діяльності яких встановлює ч. 4 ст. 63 ГК України: унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства [3].

За змістом ч. 1 ст. 73 ГК України державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління [3]. Розпорядчий порядок утворення державного унітарного підприємства полягає в тому, що воно створюється внаслідок розпорядження (вираження волі) власника майна.

Наприклад, державне комерційне підприємство «Інформаційні судові системи» створене Державною судовою адміністрацією України та належить до сфери її управління [32]. Державна судова адміністрація України у даному випадку є компетентним органом державної влади, який в розпорядчому порядку створив підприємство та затвердив його статут. Крім цього, Державна судова адміністрація України є уповноваженим органом управління даного підприємства.

Визначення саме Державної судової адміністрації як компетентного органу державної влади, який створив комерційне підприємство «Інформаційні судові системи», своїм наказом затвердив статут та є уповноваженим органом управління даного підприємства зумовлені специфікою предмета діяльності даного підприємства, до якого, зокрема, належить забезпечення створення, запровадження, експлуатація програмно-інформаційних комплексів системного ведення: Єдиного державного реєстру судових рішень; інших реєстрів, розробка та впровадження яких належить до повноважень Уповноваженого органу управління, а також реєстрів, що запроваджуються відповідно до законодавства України; інформаційно-технічне забезпечення розгляду справ у судах; інформаційно-технічне забезпечення судів та ін. [32].

Відповідно до ч. 1 ст. 74 ГК України державне комерційне підприємство діє на основі статуту або модельного статуту [3].

Модельний статут є типовим установчим документом, що затверджений Кабінетом Міністрів України та використовується для створення і провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм. На

сьогодні модельний статут державного підприємства Кабінетом Міністрів України не затверджений.

Статут виконує ряд функцій, серед яких – інформування контрагентів та інших осіб, які вступають у відносини з підприємством, про мету і предмет діяльності, права та обов'язки. Ця інформаційна функція статуту припускає його публічність, тобто доступність для ознайомлення будь-якою зацікавленою особою. Однак роль статуту не обмежується його інформаційною функцією, оскільки насамперед статут служить створенню і регулюванню діяльності суб'єкта, для якого він розробляється.

Статут державного комерційного підприємства складається з таких розділів: загальні питання; мета і предмет діяльності; юридичний статус підприємства; засновник підприємства; майно підприємства; фінансування підприємства та його господарська діяльність; розмір і порядок формування статутного капіталу; права та обов'язки підприємства; управління підприємством; господарська діяльність підприємства; трудовий колектив та соціальна діяльність підприємства; облік та звітність підприємства; порядок внесення змін до статуту; припинення підприємства [31].

Завершальним етапом створення державного комерційного підприємства є його державна реєстрація відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [9].

Для державної реєстрації створення державного комерційного підприємства подаються такі документи: 1) заява про державну реєстрацію створення державного комерційного підприємства; 2) рішення відповідного державного органу про створення державного комерційного підприємства; 3) статут державного комерційного підприємства.

Документи для державної реєстрації можуть подаватися у паперовій або електронній формі. Розгляд документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій, здійснюється протягом 24 годин після надходження документів. Після внесення до Єдиного державного реєстру

запису про державну реєстрацію створення державного комерційного підприємства в паперовій та електронній формі формується реєстраційна справа.

Варто відзначити, що у процесі діяльності державного комерційного підприємства до статуту можуть вноситися зміни, про що, зазвичай, вказується у самому статуті.

Так, у Статуті державного підприємства «Оператор ринку» зазначено, що внесення змін до цього Статуту належить до компетенції суб'єкта управління. У разі прийняття рішення про внесення змін до цього Статуту проводиться їх державна реєстрація відповідно до закону (п.п. 77, 78) [31]. Порядок реєстрації змін до статуту визначає Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [9].

Отже, слід констатувати, що державне комерційне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності та діє на основі статуту або модельного статуту. Хоча модельний статут має певні переваги, на даний час модельний статут державного підприємства Кабінетом Міністрів України не затверджений, тому конкретне державне комерційне підприємство може діяти на підставі власного затвердженого статуту. Отже вбачається за доцільне прийняття модельного статуту державного комерційного підприємства, що прямо передбачено ст. 74 Господарського кодексу України.

1.3. Майнова основа діяльності державного комерційного підприємства

Як відомо, однією із юридичних ознак суб'єкта господарювання є те, що він має відокремлене від інших суб'єктів майно та несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах цього майна. Під «відокремленим майном» слід розуміти майно в його широкому змісті, що включає речі, права на речі й обов'язки з приводу речей.

Термін «майно» у сучасних правовідносинах має такі значення: сукупність майнових благ, які є об'єктом права власності і права оперативного управління; сукупність речей, майнових цінностей, майнових прав та обов'язків, які є власністю особи (фізичної або юридичної), держави або муніципального утворення, або які належать організації на праві господарського відання чи оперативного управління; певна річ, сукупність речей (у т.ч. гроші і цінні папери), сукупність майнових прав та обов'язків певної особи, які характеризують її майнове становище [68, с. 2].

Важливо відмітити, що серед легальних визначень терміну «майно» в законодавстві можна зустріти наступні:

- це сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ч. 1 ст. 139 ГК України) [3];
- це окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ч. 1 ст. 190 ЦК України) [4];
- це об'єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні») [11].

У міжнародних правових актах існують свої підходи до визначення терміну «майно».

Так, відповідно до практики Європейського суду з прав людини для визначення того, що входить до поняття «майно», впроваджено такі критерії: 1) економічна цінність права чи інтересу; 2) об'єкт володіння повинен бути

адекватно визначеним; 3) право чи інтерес повинні бути належним чином закріплені в національному праві [60, с. 282].

У Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (набрала чинності для України з 1 січня 2010 року) термін «майно» визначений як будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них [2].

Відповідно до ст. 139 ГК України залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів [3].

Основні фонди – це частина засобів виробництва, які діють у процесі виробництва протягом тривалого періоду часу, зберігають при цьому впродовж усього періоду натурально-речовинну форму і переносять свою вартість на продукцію по частинах у міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань. Основні фонди поділяються на основні виробничі й основні невиробничі фонди. Тобто ті, що безпосередньо беруть участь у виробництві, і ті, що його обслуговують [52, с. 166]. Основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів.

Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті.

На доктринальному рівні існують різні точки зору щодо визначення поняття грошей [54, с. 191-192].

В контексті законодавства України поняття «гроші» і поняття «кошти» є синонімами.

Так, у назві і тексті Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» слово «гроші» в усіх відмінках замінено словом «кошти» у відповідному відмінку згідно із Законом № 2056-IV від 6 жовтня 2004 р. [13].

В той же час вчені часто ототожнюють гроші з речами або товаром. Гроші є видом речей і згідно ст. 177 ЦК України [4]. Загалом слід констатувати, що в науковій економічній літературі немає єдиного розуміння поняття грошей, а в законодавстві України відсутнє чітке визначення цього поняття.

Належні підприємству на праві власності чи закріплені за ним на праві господарського відання або на праві оперативного управління, а також орендовані основні фонди та оборотні кошти, виражені у грошовій формі, створюють його статутний фонд (статутний капітал) [69, с. 176].

Статутний капітал господарського товариства, відповідно до ч. 1 ст. 87 ГК України, є сумою вкладів його засновників та учасників [3]. До 2010 року у цій статті замість терміну «статутний капітал» використовувався термін «статутний фонд».

В контексті дослідження майнової основи діяльності господарського товариства доцільно акцентувати увагу на категорії «товар».

Товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги.

Зазначимо, що легальне визначення терміну «товар» можна зустріти в деяких нормативно-правових актах, зокрема:

- товар – це будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі) (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII) [14];

- товари – це матеріальні та нематеріальні активи, у тому числі земельні ділянки, земельні частки (паї), а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім

операцій з їх випуску (емісії) та погашення (п. 14.1.244 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) [6];

- товари – продукція, об'єкти будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому і газоподібному стані, а також послуги, пов'язані з постачанням таких товарів, якщо вартість таких послуг не перевищує вартості самих товарів (п. 32 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII) [15].

Слід зазначити, що особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» цінним папером є документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам [17].

Важливо відмітити, що майну суб'єктів господарювання властиве таке поняття, як його «правовий режим».

У правовій доктрині зустрічаються різні підходи до визначення цього поняття, зокрема:

- у широкому значенні правовий режим – це особливий порядок законодавчого врегулювання діяльності, дій або поведінки фізичних і юридичних осіб у різних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, що включає встановлення механізму забезпечення фактичної реалізації системи дозволів, стимулів, нормативів, гарантій, заборон, обмежень, зобов'язань, а також їх компетентне виконання і застосування заходів примусу і притягнення винних до відповідальності;

- у вузькому значенні – це закріплене у нормах права особливе поєднання юридичного інструментарію (юридичних засобів), що характеризується наявністю особливих умов, конкретністю (визначеністю) суспільних відносин, станом відношення до певного об'єкта і переслідує корисну для суспільства і держави мету [73, с. 81-82].

Цілком логічно, що важливою категорією правового режиму майна господарюючих суб'єктів є джерела його формування. Незважаючи на велику кількість досліджень, серед науковців та практиків, а також нормативно-правових актів немає єдиного підходу до змісту категорії «джерело формування майна суб'єкта господарювання».

Перелік джерел формування майна суб'єктів господарювання наведено в ч. 1 ст. 140 ГК України [3].

Вищевказана норма встановлює найбільш поширені джерела, з яких формується майно суб'єктів господарювання.

Вбачається, що особливим майновим фондом суб'єкта господарювання є прибуток (доход).

Відповідно до ч. 1 ст. 142 ГК України прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань [3].

Державні комерційні підприємства утворюють за рахунок прибутку (доходу) спеціальні (цільові) фонди, призначені для покриття витрат, пов'язаних з їх діяльністю: амортизаційний фонд; фонд розвитку виробництва; фонд споживання (оплати праці); резервний фонд; інші фонди, передбачені статутом підприємства [3].

Суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність на основі права власності, права господарського відання, права оперативного управління відповідно до законодавства. Право господарського відання та право

оперативного управління – це речові права осіб, які не є власниками. Право господарського відання належить комерційним підприємствам – суб'єктам підприємницької діяльності, а право оперативного управління – некомерційним юридичним особам.

Права господарського відання та оперативного управління є обмеженими речовими правами, суб'єктам яких повноваження володіння, користування та розпорядження майном належать не в повному обсязі, а в межах, встановлених чинним законодавством і власником [72, с. 194].

Відповідно до ч. 2 ст. 74 ГК України майно державного комерційного підприємства закріплюється за ним на праві господарського відання [3].

Зміст права господарського відання визначений статтею 136 ГК України [3].

Таким чином, право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який, так само як і власник, володіє, користується і розпоряджається закріпленим за ним майном. Проте, якщо зазначені повноваження власника носять абсолютний характер, то суб'єкт підприємництва, за яким майно закріплене власником (уповноваженим власником органом) на праві господарського відання, обмежений у здійсненні повноваження розпоряджатися окремими видами майна, яке (повноваження) він може реалізувати лише за згодою власника.

В юридичній літературі господарське відання визначають як право власності з обмеженим правом розпорядження майном, відповідно до вимог закону або інших нормативно-правових актів [61, с. 77].

Набуття права господарського відання повинно здійснюватися відповідно до законодавства та бути належно оформленим.

Особливість державної власності зумовлює необхідність імперативного правового регулювання управління державним майном як важливого елементу впливу держави на економічні процеси та відносини.

Управління об'єктами державної власності здійснюється Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами,

визначеними Законом України «Про управління об'єктами державної власності» [8], а особливості та правові основи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі визначає Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [19].

Управління об'єктами державної полягає у реалізації повноважень відповідних суб'єктів щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

Управління державним майном суб'єктами державного управління може здійснюватися по-різному: оренда державного майна; фактичне використання державного майна задля отримання його корисних властивостей; ухвалення рішення про подальшу долю майна – його відчуження, застава, іпотека, списання, передача до комунальної чи приватної власності тощо (розпорядження публічним майном); відання, оперативне управління майном [36, с. 43].

Серед об'єктів управління державної власності – майно, яке передане державним комерційним підприємствам та корпоративні права держави.

Суб'єктами управління об'єктами державної власності є: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності; міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи; Фонд державного майна України; органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації; Національна академія наук України, галузеві академії наук.

Центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності є Фонд державного майна України.

Статус, організацію, повноваження та порядок діяльності Фонду державного майна України встановлює Закон України «Про Фонд державного майна України» [18].

А. Захарченко пропонує характерні риси управління об'єктами державної власності, що вказують на часткову приналежність цієї діяльності до предмета господарсько-правового регулювання:

1. Суб'єкти управління об'єктами державної власності виступають носіями господарської компетенції – сукупності повноважень, що є засобом здійснення права державної власності, а також належних державі засновницьких і корпоративних прав і реалізуються у відносинах із суб'єктами господарювання.

2. Діяльна здатність суб'єктів управління об'єктами державної власності спрямована, зокрема: а) на об'єкти державної власності, що перебувають у сфері господарювання або за своїми властивостями можуть чи повинні залучатись до цієї сфери; б) на господарські організації державного сектору економіки, інші господарські організації з державною часткою у статутному капіталі, а також на суб'єктів господарювання, які вступають у відносини із суб'єктами управління об'єктами державної власності з приводу володіння і використання об'єктів державної власності на підставі договорів чи на інших правових підставах та з приводу придбання цих об'єктів у власність.

3. Зміст управління об'єктами державної власності включає такі складові, як: а) створення господарських організацій на базі об'єктів державної власності, участь в управлінні діяльністю таких організацій та їх припинення;

б) надання об'єктів державної власності в оренду суб'єктам господарювання; в) забезпечення створення і використання об'єктів державної власності на засадах державно-приватного партнерства; г) приватизація об'єктів державної власності за участю суб'єктів господарювання; ґ) продаж окремих об'єктів державної власності суб'єктам господарювання іншими способами; д) забезпечення збереження об'єктів державної власності, які не увійшли до статутних капіталів і перебувають на балансі господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації.

4. Здійснення управління об'єктами державної власності має зовнішній прояв у різних правових і організаційних формах, в тому числі у прийнятті суб'єктами управління правових актів індивідуальної дії, що є підставами виникнення господарських зобов'язань, а також в укладенні щодо об'єктів державної власності господарських договорів [42, с. 78].

Частина 5 ст. 75 ГК України встановлює особливості розпоряджання майном державного комерційного підприємства [3].

Відповідно до ч. 19 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» відчуження майна державних підприємств та господарських товариств з корпоративними правами держави понад 25 відсотків їх статутного капіталу в процедурі банкрутства здійснюється відповідно до законодавства з питань приватизації [8].

Постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2007 р. № 803 затверджено Порядок відчуження об'єктів державної власності [21].

З метою забезпечення ефективного управління державним сектором економіки Кабінет Міністрів України постановою від 14 квітня 2004 р. № 467 затвердив Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності [20].

Порядок та умови користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності затверджено наказом Фонду державного майна України 23 березня 2005 р. № 622 (у редакції наказу Фонду державного майна України 6 липня 2013 р. № 1535) [25].

Слід зазначити, що у статуті державного комерційного обов'язковим є розділ «Майно підприємства». Наприклад, у Статуті державного підприємства «Оператор ринку» у розділі «Майно підприємства» вказано:

- форму власності майна цього суб'єкта господарювання;
- джерела формування майна;
- повноваження підприємства щодо: оформлення та державної реєстрації речових прав на об'єкти, права на які підлягають державній реєстрації; безоплатної передачі належного підприємству «Оператор ринку» майна іншим юридичним та фізичним особам; розпоряджання, зокрема відчуження майна, що є державною власністю та закріпленого за підприємством;
- порядок використання коштів, одержаних від продажу майнових об'єктів, що належать до основних фондів підприємства;
- порядок розпоряджання нерухомим майном підприємства;
- порядок передачі в заставу майнових об'єктів, що належать до основних фондів підприємства;
- порядок відшкодування збитків, завданих підприємству [31].

На підставі вищезазначеного можливо зробити висновок про те, що ефективне ведення комерційної діяльності державними підприємствами неможливе без відповідної майнової основи такої діяльності, а також визначення правового режиму майна.

Вважаємо за доцільне визначити поняття правового режиму майна державного комерційного підприємства як сукупність законодавчо закріплених джерел його формування, а також правил володіння, користування та розпоряджання різними видами майна у процесі господарської діяльності державного комерційного підприємства.

Аналіз законодавства свідчить, що державне комерційне підприємство функціонує на основі державної власності, яку використовує з комерційною метою. Наявність такої правової форми щодо володіння, користування та розпоряджання майном, як право господарського відання, дає можливість

державному комерційному підприємству в повній мірі реалізувати власний економічний інтерес з метою одержання прибутку та задоволення суспільних потреб.

Разом з цим, під поняттям «майно державного комерційного підприємства» слід розуміти належну йому сукупність речей, які перебувають у державній власності і закріплені за ним на праві господарського відання.

1.4. Нормативно-правова основа діяльності державних комерційних підприємств

Правове регулювання статусу та діяльності державних комерційних підприємств здійснює значна кількість законів та підзаконних актів.

Почати слід із ст. 42 Конституції України, яка закріплює право на підприємницьку діяльність; у ст. 13 держава гарантує забезпечення захисту усіх суб'єктів господарювання, а у ст. 92 Основного Закону зазначено, що виключного законами визначаються правові засади і гарантії підприємництва [1].

Вищевказані положення Конституції України є нормами прямої дії. Значення їх виявляється у створенні основи для визначення принципів, змісту, застосування тенденцій розвитку галузі законодавства про підприємництво. Конституційні положення конкретизуються і відповідна діяльність регламентується в підприємницькому (господарському) законодавстві.

У ГК України правовому регулюванню безпосередньо правового статусу та діяльності державних (в т.ч. комерційних) підприємств присвячена глава 8. У нормативно-правових приписах цієї глави часто можна зустріти посилання на інші нормативно-правові акти, які регулюють окремі питання діяльності державних комерційних підприємств.

Правовою основою діяльності державних комерційних підприємств є також ЦК України, зокрема, підрозділ 2 розділу II книги першої «Юридична особа», ст. 167 «Правові форми участі держави у цивільних відносинах», ст. 191

«Підприємство як єдиний майновий комплекс», розділ I книги п'ятої «Загальні положення про зобов'язання» та ін.

2 грудня 2010 року Верховна Рада України прийняла Податковий кодекс України, який набрав чинності з 1 січня 2011 року (крім деяких норм) [6]. ПК України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів. На державні комерційні підприємства, як на платників податків, поширюються норми цього Кодексу.

Умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом встановлює Кодекс України з питань банкрутства від 18 жовтня 2018 року [5]. Цим Кодексом, зокрема, передбачено заходи щодо запобігання банкрутству боржника – державного підприємства (санацію); особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 % та ін.

Обов'язковою умовою набуття статусу суб'єкта господарювання є державна реєстрація. Факт державної реєстрації юридичних та фізичних осіб – підприємців дає їм легальну можливість здійснювати відповідні юридичні дії.

Виникнення правоздатності та дієздатності суб'єкта господарювання неможливе без його державної реєстрації. Належним чином складені та оформлені установчі документи суб'єкта господарювання є однією із підстав для його державної реєстрації – офіційного визнання шляхом засвідчення державою факту виникнення суб'єкта господарювання, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року [9]. На виконання вищезазначеного Закону наказом Міністерства юстиції України № 359/5 від 9 лютого 2016 р. затверджено Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи [23].

Важливим нормативно-правовим актом у сфері державного регулювання господарської діяльності є Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Відповідно до ст. 1 цього Закону державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [7].

Деякі види господарської діяльності підлягають ліцензуванню. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності [10].

У ряді випадків, зокрема при ліквідації державних підприємств, проводиться експертна оцінка нерухомого майна. При цьому на правовідносини, які виникають у процесі здійснення оцінки майна, майнових прав, що належать фізичним та юридичним особам поширюються положення Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року [11].

Одним із наріжних каменів соціально-економічних реформ в країнах з перехідною економікою, в тому числі в Україні, стала приватизація державного майна. Правові, економічні та організаційні основи приватизації державного

майна регулює Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18 січня 2018 року [12].

Для захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції важливим є дотримання вимог Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року [16], який спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин.

Серед методів державного регулювання економіки – функціонування системи державних закупівель. Державні закупівлі здійснюються за бюджетні кошти для належного виконання державою покладених на неї функцій. Правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади установлює Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року [15].

Варто зазначити, що ще 02.03.2007 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону про державні унітарні підприємства [34]. Актуальність прийняття Закону України «Про державні унітарні підприємства» пояснювалося необхідністю чіткої регламентації порядку створення державних унітарних (комерційних та казенних) підприємств, засад їх діяльності, порядку управління, правового режиму майна цих підприємств. У 2007 році було прийнято рішення рекомендувати Верховній Раді України взяти за основу проект Закону про державні унітарні підприємства, але відтоді ніяких дій щодо даного законопроекту не було зроблено.

Крім законів, діяльність державних комерційних підприємств регулюють також підзаконні акти. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 р. № 467 затверджено «Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності» [20], який є автоматизованою системою збирання, обліку, накопичення, оброблення, захисту та надання інформації про нерухоме майно, у тому числі передане в оренду, лізинг, концесію або заставу державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій, а також корпоративні права

держави та державне майно, що не увійшло до статутного капіталу господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації. Порядок та умови користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності затверджено Наказом Фонду державного майна України від 23.03.2005 р. № 622 [25].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» Кабінет Міністрів України Постановою від 06.06.2007 р. № 803 (на даний час Постанова діє в редакції від 23.10.2019 р. № 884) затвердив «Порядок відчуження об'єктів державної власності» [21]. Цей Порядок визначає механізм та способи відчуження об'єктів державної власності – матеріальних активів, які відповідно до законодавства визнаються основними фондами (засобами).

Відповідно до ч. 7 ст. 74 ГК України Кабінет Міністрів України Постановою від 29.09.2012 р. № 802 затвердив «Порядок перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство» [22]. Цей Порядок визначає механізм перетворення державних унітарних комерційних підприємств в акціонерні товариства, 100 відсотків акцій яких належить державі.

Наказом Фонду державного майна України від 29.12.2010 р. № 1954 затверджено «Положення про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства» [24]. Це Положення визначає принципи та процедуру віднесення майна до такого, що включається до складу цілісних майнових комплексів державних підприємств, у тому числі казенних підприємств, які не підлягають приватизації.

Стаття 75 ГК України вказує на особливості господарської діяльності державних комерційних підприємств [3]. Зокрема, у ч. 2 ст. 75 ГК України зазначено, що фінансові плани державних комерційних підприємств, що є суб'єктами природних монополій, та підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 мільйонів гривень підлягають затвердженню Кабінетом Міністрів України, а інших підприємств – органами,

до сфери управління яких вони належать. Наприклад, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.02.2020 р. № 198-р було затверджено фінансовий план державного підприємства «Енергоринок» на 2020 рік, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 44-р – фінансовий план Державного підприємства обслуговування повітряного руху України на 2020 рік тощо [33].

Вищенаведене дозволяє прийти до наступних висновків.

Нормативно-правовою основою діяльності державних комерційних підприємств є: 1) Конституція України; 2) нормативно-правові акти, що регулюють виключно підприємницьку діяльність або окремі її питання; 3) нормативно-правові акти, що регулюють діяльність державних підприємств.

Конституційні норми та норми поточного законодавства слід вважати одним із структурних елементів правового статусу державного комерційного підприємства, оскільки саме вони регулюють порядок створення та припинення даного суб'єкта господарювання, визначають його правосуб'єктність, гарантії прав та законних інтересів, юридичну відповідальність тощо.

Діюча сьогодні система нормативно-правового регулювання діяльності державних комерційних підприємств потребує удосконалення, у зв'язку з чим вважаємо за необхідне зробити наступні пропозиції.

Верховній Раді України потрібно завершити роботу над проектом Закону про державні унітарні підприємства, оскільки важливо чітко регламентувати порядок створення державних унітарних, зокрема комерційних, підприємств, засад їх діяльності, порядку управління, правового режиму майна цих підприємств.

Кабінету Міністрів України варто затвердити модельний статут державного комерційного підприємства, що дасть можливість скористатися його перевагами (відсутність необхідності складати установчий документ, не потрібно відновлювати статут, якщо він був втрачений тощо).

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ ЯК СУБ'ЄКТОМ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

2.1. Правовий статус органів управління державного комерційного підприємства

У досягненні мети діяльності державного комерційного підприємства важливого значення набуває процес управління виробничо-технічною та соціально-економічною сферою підприємства, яке здійснюється компетентними органами управління.

Відповідно до ч. 6 ст. 73 ГК України органами управління державного унітарного підприємства є: 1) керівник підприємства, який призначається (обирається) суб'єктом управління об'єктами державної власності, що здійснює функції з управління підприємством, або наглядовою радою такого підприємства (у разі її утворення) і є підзвітним органу, який його призначив (обрав); 2) наглядова рада підприємства (у разі її утворення), яка в межах компетенції, визначеної статутом підприємства та законом, контролює і регулює діяльність керівника підприємства [3].

Перше, на чому слід зупинитись – це правове регулювання статусу керівника підприємства. Насамперед, слід враховувати, що місце і роль керівника державного комерційного підприємства (директора, генерального директора) в управлінні підприємством визначається його адміністративно-правовим статусом.

Особливості правового статусу керівників державних підприємств, полягають у тому, що вони не лише виконують управлінські функції на таких підприємствах, але й у передбачених законодавствах випадках також здійснюють специфічні управлінські функції щодо управління майном державної власності, притаманні лише для державних підприємств, установ,

організацій (зокрема повноваження у сфері оренди, відчуження, списання державного майна, закріпленого за відповідними підприємствами, установами, організаціями) [48, с. 221].

Окремі аспекти правового статусу керівників державних підприємств (зокрема щодо їх призначення) визначені Законом України «Про управління об'єктами державної власності» [8].

О.О. Кравчук справедливо звертає увагу на те, що Закон України «Про управління об'єктами державної власності» недостатньо врегулює особливості правового статусу керівників державних підприємств, у порівнянні з підприємствами інших форм власності. Регулювання правового статусу керівників державних підприємств у вказаному законі поєднано із правовим регулюванням статусу керівників державних організацій та установ [48, с. 221].

Процедуру конкурсного відбору керівників державних підприємств регулює Порядок проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2008 р. № 777 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 15.11.2019 р. № 927) [26].

Як показує практика, правовому статусу керівника підприємства обов'язково присвячений один із розділів статуту державного комерційного підприємства.

Наприклад, у Статуті державного підприємства «Оператор ринку» у розділі «Управління підприємством» зазначено наступне:

- управління підприємством здійснюється його директором, який підзвітний суб'єктові управління;
- заступники директора підприємства призначаються на посаду та звільняються з посади директором підприємства;
- директор підприємства призначається на посаду та звільняється з посади суб'єктом управління в установленому законодавством порядку;

- з директором підприємства укладається контракт, у якому визначаються строк найму, його права, обов'язки і відповідальність, умови матеріального забезпечення, звільнення з посади, інші умови найму за погодженням сторін;

- директор підприємства самостійно вирішує питання діяльності підприємства, крім тих, що належать згідно із цим Статутом до компетенції суб'єкта управління;

- директор підприємства несе персональну відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, фінансової звітності, статистичної інформації;

- директор підприємства: здійснює керівництво підприємством; несе відповідальність за виконання покладених на нього завдань, що визначені цим Статутом; діє в інтересах підприємства під час реалізації своїх прав і виконання обов'язків; діє без довіреності від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, інших організаціях, а також у відносинах з юридичними та фізичними особами; видає відповідно до своєї компетенції накази; організовує провадження виробничо-господарської, соціально-побутової та іншої діяльності підприємства відповідно до мети та основних напрямів його діяльності; затверджує структуру і штатний розпис підприємства; призначає на посади та звільняє з посад працівників підприємства в установленому законодавством порядку; обирає форму і систему оплати праці, установлює працівникам конкретні розміри тарифних ставок, посадових окладів, винагород, надбавок і доплат з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством; застосовує заходи заохочення та дисциплінарного стягнення до працівників підприємства; розпоряджається коштами та майном

підприємства відповідно до цього Статуту та законодавства; забезпечує ефективне використання та збереження майна, переданого підприємству; виконує умови укладеного із суб'єктом управління контракту; укладає договори, видає довіреності, відкриває в установах банків рахунки; несе відповідальність за формування та виконання фінансових планів, додержання трудової, фінансової дисципліни і вимог законодавства; несе відповідальність за оприлюднення та достовірність інформації, яка відповідно до законодавства підлягає обов'язковому оприлюдненню; здійснює інші повноваження відповідно до законодавства [31].

Відповідно до ч. 7 ст. 73 ГК України законом можуть бути визначені особливості статусу керівника державного унітарного підприємства, в тому числі встановлено підвищену відповідальність керівника за результати роботи підприємства [3].

Слід зазначити, що на керівника державного комерційного підприємства поширюються нормативні приписи ст. 65 ГК України [3], які стосуються його правового статусу. Зокрема частиною 5 вищевказаної статті ГК України визначено, що керівник формує адміністрацію підприємства, проте її правовий статус законодавством не врегульований.

Особливе місце в системі управління підприємством займає наглядова рада, створення якої передбачено чинним законодавством. Якщо керівник державного комерційного підприємства повинен бути призначений, то наглядова рада може бути створена.

Проте, постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 р. № 142 затверджено критерії, відповідно до яких утворення наглядової ради є обов'язковим на державних унітарних підприємствах та в господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі [27].

Відповідно до ч. 6 ст. 73 ГК України наглядова рада державного унітарного підприємства утворюється за рішенням суб'єкта управління

об'єктами державної власності, що здійснює функції з управління підприємством. Порядок утворення, організації діяльності та ліквідації наглядової ради державного унітарного підприємства (крім підприємств оборонно-промислового комплексу) та її комітетів визначається Кабінетом Міністрів України та переглядається не рідше ніж раз на п'ять років. Порядок утворення, організації діяльності та ліквідації наглядової ради державного унітарного підприємства оборонно-промислового комплексу визначається відповідно до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі». Особливості управління державним унітарним підприємством оборонно-промислового комплексу визначаються Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [3].

Виключні повноваження наглядової ради визначені у ст. 11⁴ Закону України «Про управління об'єктами державної власності»:

- погодження проекту стратегії, річного фінансового плану державного унітарного підприємства та звіту про його виконання, а також проектів інших рішень, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;
- затвердження в межах своєї компетенції положень, якими регулюються питання, пов'язані з діяльністю державного унітарного підприємства;
- прийняття рішення про розміщення державним унітарним підприємством цінних паперів, крім акцій;
- прийняття рішення про викуп розміщених державним унітарним підприємством цінних паперів, крім акцій;
- затвердження ринкової вартості майна у разі прийняття рішення про вчинення значного господарського зобов'язання в межах своїх повноважень та у разі, якщо майно вноситься як плата за цінні папери, випущені підприємством та ін. [8].

Процедуру утворення, організації діяльності та ліквідації наглядової ради державного унітарного підприємства та її комітетів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 р. № 142 [27].

Вимоги до членів наглядової ради встановлені законодавством, зокрема, Законом України «Про управління об'єктами державної власності», проте, існують певні неузгодженості в даному питанні. Так, 15.06.2020 року до Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, у якому сорок вісім народних депутатів просять Конституційний Суд оцінити конституційність відповідні положення ГК України і Закону «Про управління об'єктами державної власності», за якими іноземці призначаються в наглядові ради державних підприємств України [30].

Керівник та наглядова рада державного комерційного підприємства здійснюють в межах своїх повноважень безпосереднє управління конкретним підприємством. Проте, управління державними підприємствами в Україні є більш масштабною системою.

Так, Д.В. Зюзь зазначає, що народ України, як безпосередній власник державного майна, делегує свої повноваження парламенту. Той, у свою чергу, формує Кабінет Міністрів України. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (спільно з відповідним галузевим міністерством) в умовах прозорості, відкритості та на конкурсній основі призначає правління підприємств. Галузеві міністерства, з одного боку, конструктивно співпрацюють з Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, забезпечуючи єдину державну економічну політику, а з іншого – здійснюють координацію та наглядають за правліннями та підприємствами в цілому, тобто виступають у ролі наглядових рад [43, с. 114].

Ю.В. Корнєєва звертає увагу на те, що управління підприємствами державної форми власності в умовах ринкової економіки на національному рівні включає систему державних заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, що здійснюються з метою стабілізації та розвитку

економіки країни назагал, адаптації існуючої соціально-економічної системи до мінливих умов впливу зовнішнього середовища, наприклад зміни кон'юнктури на світових ринках [46, с. 44].

На підставі вищевикладеного приходимо до наступних висновків.

До органів управління державного комерційного підприємства належать:

1) керівник підприємства (директор, генеральний директор); 2) наглядова рада підприємства.

Керівник підприємства призначається (обирається) суб'єктом управління об'єктами державної власності або наглядовою радою підприємства. Наглядова рада підприємства може бути утворена за рішенням суб'єкта управління об'єктами державної власності. Утворення наглядової ради є обов'язковим на державних підприємствах, які відповідають критеріям, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 142.

Керівник державного комерційного підприємства здійснює управління підприємством. Його повноваження та відповідальність встановлені законодавством та статутом відповідного підприємства.

Створення незалежної наглядової ради державного комерційного підприємства є одним із важливих інструментів корпоративного управління, який дозволяє зробити процес управління державними підприємствами прозорим і професійним. Її повноваження, в т.ч. виключні повноваження, встановлюються законодавством та зазначаються у статуті підприємства.

Аналіз законодавства свідчить про необхідність удосконалення законодавчого регулювання управління державними комерційними підприємствами. Вважаємо, що законодавцю варто доповнити ГК України статтю 65¹ «Адміністрація підприємства», визначивши її склад та повноваження: «1. Рішення щодо управління підприємством приймаються адміністрацією підприємства. 2. До складу адміністрації підприємства належать: керівник підприємства, головний бухгалтер, керівники структурних підрозділів, члени наглядової ради (у разі її створення) та інші посадові особи.»

2.2. Права та обов'язки державного комерційного підприємства в процесі провадження господарської діяльності

Правоздатність та дієздатність державного комерційного підприємства дають йому можливість мати права та обов'язки, а також своїми діями набувати прав та використовувати їх, набувати обов'язків та виконувати їх, нести відповідальність за невиконання зобов'язань.

Як відомо, права підприємства полягають у можливості вчинення тих чи інших правомірних дій, а обов'язки – у необхідності вчинення дій, що мають юридичні наслідки.

Господарське законодавство закріплює права та обов'язки підприємства як організаційної форми господарювання (глава 7 ГК України), а також права та обов'язки державного комерційного підприємства, виходячи із особливостей його правового статусу (глава 8 ГК України).

Так, до прав підприємства як організаційної форми господарювання господарське законодавство, зокрема, відносить:

- самостійно визначати свою організаційну структуру, встановлювати чисельність працівників і штатний розпис;
- відкривати рахунки в установах банків через свої відокремлені підрозділи;
- майнові права, реалізація яких здійснюється в установленому законодавством порядку;
- володіти і користуватися природними ресурсами в установленому законодавством порядку за плату, а у випадках, передбачених законом, на пільгових умовах;
- випускати, реалізувати та придбавати цінні папери відповідно до законодавства України;
- на основі господарських договорів вступати у відносини з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності;

- вільно обирати предмет договору, визначати зобов'язання, інші умови господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України;

- реалізовувати самостійно всю продукцію на території України і за її межами, якщо інше не передбачено законом;

- самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, яка є частиною зовнішньоекономічної діяльності України і регулюється законами України, іншими прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами;

- об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші види діяльності) на умовах і в порядку, встановлених ГК України та іншими законами;

- виробляти і приймати органами управління підприємства за участі трудового колективу і уповноважених ним органів рішення з соціально-економічних питань, що стосуються діяльності підприємства;

- самостійно встановлювати для своїх працівників додаткові відпустки, скорочений робочий день та інші пільги, а також заохочувати працівників інших підприємств, установ, організацій, які його обслуговують;

- забезпечувати додатковою пенсією, незалежно від розмірів державної пенсії, працівника, який став особою з інвалідністю на даному підприємстві внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання.

До обов'язків підприємств господарське законодавство відносить:

- здійснювати управління підприємством відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу;

- не мати у своєму складі інших юридичних осіб;

- забезпечувати підготовку кваліфікованих робітників та спеціалістів, їх економічне і професійне навчання як у власних навчальних закладах, так і в інших навчальних закладах за відповідними угодами;

- надавати пільги відповідно до закону своїм працівникам, які навчаються без відриву від виробництва;

- забезпечувати для всіх працівників підприємства належні і безпечні умови праці;

- забезпечувати сприятливі умови праці жінок та неповнолітніх, забезпечувати їх роботою переважно в денний час; жінок, які мають малолітніх дітей, вагітних жінок переводити на легшу роботу з нешкідливими умовами праці, надавати їм інші пільги, передбачені законом;

- забезпечувати визначену відповідно до закону кількість робочих місць для працевлаштування неповнолітніх, осіб з інвалідністю, інших категорій громадян, які потребують соціального захисту;

- інші обов'язки.

До обов'язків виключно державних, в т.ч. комерційних підприємств, ГК України відносить наступні:

- оприлюднення інформації про свою діяльність, крім випадків, встановлених законом, шляхом розміщення її на власній веб-сторінці (веб-сайті) або на офіційному веб-сайті суб'єкта управління об'єктами державної власності, що здійснює функції з управління підприємством, у строки та в порядку, визначені Кабінетом Міністрів України; крім цього, обов'язковому оприлюдненню підлягає інформація, зазначена у ч. 8 ст. 73 ГК України;

- дотримання процедури вчинення господарського зобов'язання підприємства, щодо вчинення якого є заінтересованість відповідно до вимог ст. 73¹ ГК України;

- дотримання процедури вчинення значного господарського зобов'язання підприємства відповідно до вимог ст. 73² ГК України;

- приймати та виконувати доведені до нього в установленому законодавством порядку державні замовлення, враховувати їх при формуванні виробничої програми, визначенні перспектив свого економічного і соціального розвитку та виборі контрагентів, а також складати і виконувати річний та з поквартальною розбивкою фінансовий план на кожен наступний рік;

- до 1 вересня року, що передує плановому, затвердити фінансовий план, відповідно до якого підприємство отримує доходи і здійснює видатки, визначає обсяг та спрямування коштів для виконання своїх функцій протягом року відповідно до установчих документів;

- лише за попередньою згодою органу, до сфери управління якого належать майнові об'єкти, і лише на конкурентних засадах, якщо інше не встановлено законом, відчужувати ці об'єкти;

- кошти, одержані від продажу майнових об'єктів, що належать до основних фондів державного комерційного підприємства, використовувати відповідно до затвердженого фінансового плану, якщо інше не передбачено законом;

- інші обов'язки.

Слід враховувати, що окрему групу прав та обов'язків державних комерційних підприємств становлять права та обов'язки щодо сплати податків.

Обов'язки платників податків зазначені у ст. 16 ПК України, серед яких – стати на облік у контролюючих органах в порядку, встановленому законодавством України; вести в установленому порядку облік доходів і витрат, складати звітність, що стосується обчислення і сплати податків та зборів; подавати до контролюючих органів у порядку, встановленому податковим та митним законодавством, декларації, звітність та інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків та зборів та ін. [6].

До прав платників податків належать: обрати самостійно, якщо інше не встановлено ПК України, метод ведення обліку доходів і витрат; користуватися податковими пільгами за наявності підстав у порядку, встановленому ПК України; одержувати відстрочення, розстрочення сплати податків або податковий кредит в порядку і на умовах, встановлених ПК України; вимагати від контролюючих органів проведення перевірки відомостей та фактів, що можуть свідчити на користь платника податків та ін. (ст. 17 ПК України) [6].

Важливим правом суб'єкта господарювання, зокрема державного комерційного підприємства, є право на захист його порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та законних інтересів. Способи захисту прав суб'єктів господарювання закріплені у ст. 20 ГК України [3].

Не можна залишити поза увагою твердження про те, що належна реалізація прав та обов'язків (виконання, використання, дотримання, застосування) державного комерційного підприємства спрямована на забезпечення господарського правового порядку.

Ч. 3 ст. 7 ГК України зобов'язує суб'єктів господарювання та інших учасники відносин у сфері господарювання здійснювати свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства [3]. Вимога додержуватися вимог законодавства суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у цій сфері означає, що вони повинні виконувати покладені на них юридичні обов'язки, добросовісно використовувати суб'єктивні права, не вчиняти заборонених законодавством діянь (не вчиняти правопорушень). У випадку вчинення господарського правопорушення до державного комерційного підприємства можуть бути застосовані такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Отже, як бачимо, права та обов'язки державного комерційного підприємства встановлені господарським законодавством. Крім цього, вони також зазначаються в окремому розділі статуту підприємства.

Наприклад, у Статуті Державного підприємства «Оператор ринку» визначені наступні права та обов'язки даного підприємства:

1) права підприємства:

- самостійно планувати свою діяльність, визначати стратегію та основні напрями своєї роботи відповідно до стратегічного плану розвитку підприємства, затвердженого суб'єктом управління;
- придбавати, випускати та реалізовувати цінні папери відповідно до законодавства;
- утворювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи та затверджувати положення про них;

2) обов'язки підприємства:

- забезпечувати своєчасну сплату податків згідно із законом;
- дотримуватися вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- вести первинний (оперативний) облік результатів своєї роботи, складати та подавати відповідно до вимог закону статистичну інформацію та інші дані, визначені законом, а також вести бухгалтерський облік та складати фінансову звітність згідно із законодавством;
- додержуватися фінансової дисципліни;
- створювати належні умови для високопродуктивної праці, забезпечувати додержання вимог законодавства про працю, правил та норм охорони праці, техніки безпеки, соціального страхування;
- проводити інвентаризацію належного йому майна для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистичної інформації згідно із законодавством;
- додержуватися вимог законодавства про державну таємницю;

- надавати суб'єктові управління інформацію про діяльність підприємства;
- для закупівель товарів, робіт і послуг застосовувати процедуру закупівель, визначену законом [31].

Підводячи підсумок проведеного в даному підрозділі дослідження, слід зазначити, що ефективність комерційної діяльності державного підприємства залежить від наявності у нього відповідних прав та обов'язків, а також від належної їх реалізації.

Державне комерційне підприємство володіє як правами та обов'язками, які належать підприємству як суб'єкту підприємницької діяльності, так і правами та обов'язками, які належать тільки підприємству державного сектору економіки.

Права та обов'язки державного комерційного підприємства визначені законодавством і зазначаються в окремому розділі статуту підприємства та стосуються предмету і завдань його діяльності. Права та обов'язки є основою правового статусу державного комерційного підприємства.

Правовий статус державного комерційного підприємства можна визначити як закріплену нормами галузевого законодавства сукупність взаємозалежних та взаємодіючих елементів, що забезпечують його участь у господарських правовідносинах як самостійного суб'єкта господарювання.

2.3. Особливості припинення державного комерційного підприємства як суб'єкта господарювання

Підстави, види та процедура припинення діяльності суб'єкта господарювання займають важливе місце в системі господарсько-правового регулювання.

Відповідно до ч. 1 ст. 104 ЦК України юридична особа в результаті реорганізації припиняється, а формами реорганізації є злиття, приєднання,

поділ, перетворення [4]. Це стосується і підприємств, оскільки вони мають статус юридичної особи.

Інформація про можливість припинення підприємства закріплюється у його статуті. Наприклад, у п. 79 Статуту державного підприємства «Оператор ринку» зазначено, що припинення підприємства здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації відповідно до законодавства [31].

Законодавець не сформулював дефініцію реорганізації, а в економічній та юридичній доктрині пропонуються різні визначення реорганізації юридичної особи, зокрема:

- реорганізація підприємства, установи, організації – це комплексний процес виникнення, перетворення або припинення юридичної особи або її структурного підрозділу шляхом здійснення юридично значущих дій і ухвалення юридичних актів керівником, що направлені на перехід прав і обов'язків підприємства, установи, організації, що реорганізується в порядку універсального правонаступництва, до новоутворених (або які продовжують існування) суб'єктів господарювання з метою подолання проблем у їх функціонуванні та оптимізації, прогресивного розвитку та ефективності виробництва, відповідно до соціальних та державних потреб, викликаних новими економічними умовами, та отриманні прибутку [70, с. 315];

- реорганізація – це повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно-правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником [66, с. 88];

-реорганізація – це тривалий процес, що складається із системи юридичних фактів (складний юридичний склад), який у визначеному законом порядку зумовлює припинення юридичної особи (юридичних осіб) – правопередника (правопередників) – і/або створення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правонаступників) – і перехід у порядку правонаступництва майна, прав та обов’язків юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації (правопередників) до юридичних осіб, які виникли в результаті реорганізації (правонаступників) [45, с. 31].

Залежно від мети реорганізації (економія витрат, вилучення збиткових видів діяльності, удосконалення організації виробництва, підвищення контролю за якістю продукції та витрачанням фінансових ресурсів, розробка нових видів продукції, пошук нових ринків збуту, підвищення кваліфікації персоналу, оптимізація оподаткування, залучення додаткового фінансування, списання/замороження заборгованості або її частки тощо) обирається її напрям [45, с. 30].

Відповідно до ст. 106 ЦК України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, – за рішенням суду або відповідних органів державної влади [4]. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов’язки переходять до правонаступників.

Порядок припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення регулює ст. 107 ЦК України [4].

За змістом ч. 4 ст. 63 ГК України питання реорганізації та ліквідації підприємства вирішує засновник унітарного підприємства (в т.ч. державного) [3].

Розглянемо підстави та порядок реорганізації підприємства на прикладі державного підприємства «Український центр з питань сертифікації та захисту

прав споживачів», яке було реорганізоване наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 6 лютого 2018 року № 139 [28]:

- нормативно-правова основа реорганізації підприємства: ст.ст. 104, 106, 107 ЦК України, Закони України «Про управління об'єктами державної власності», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», протокол № 1 від 17 січня 2018 р. робочої наради з визначення можливих шляхів поновлення діяльності органів із сертифікації колісних транспортних засобів, діяльність яких була припинена рішеннями Міністерство інфраструктури України, та обговорення можливих шляхів вирішення проблемних питань та мінімізації ризиків для забезпечення сталого розвитку діяльності державного підприємства «Український центр з питань сертифікації та захисту прав споживачів» у сфері оцінки відповідності;

- форма реорганізації: приєднання державного підприємства «Український центр з питань сертифікації та захисту прав споживачів» (далі – ДП «УКРЦПСЗПС» до державного підприємства «Київський обласний науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації» (далі – ДП «Київоблстандартметрологія»);

- порядок реорганізації передбачав наступні дії: 1) утворення комісії з реорганізації ДП «УКРЦПСЗПС» та призначення голови комісії; 2) забезпечення подання в триденний строк державному реєстратору документів для внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про припинення ДП «УКРЦПСЗПС» шляхом реорганізації та про персональний склад комісії з його реорганізації; 3)

протягом трьох робочих днів з дати оприлюднення повідомлення про внесення рішення до Єдиного державного реєстру запису щодо прийняття рішення про припинення ДП «УКРЦПСЗПС» шляхом реорганізації письмово повідомити кредиторів, що строк заявлення ними вимог до ДП «УКРЦПСЗПС» становить три місяці з дати оприлюднення повідомлення; 4) попередження працівників ДП «УКРЦПСЗПС» про можливе наступне звільнення та пропонування їм роботи в установленому законодавством порядку; 5) здійснення інвентаризації майна ДП «УКРЦПСЗПС»; 6) після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторів та задоволення чи відхилення цих вимог складання передавального акта, який повинен містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань ДП «УКРЦПСЗПС», стосовно всіх його кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, що оспорується сторонами, та в десятиденний строк подання його на затвердження до Мінекономрозвитку; 7) подання державному реєстратору документів, передбачених статтею 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» для проведення державної реєстрації припинення ДП «УКРЦПСЗПС»; 8) протягом трьох робочих днів з дати внесення запису до Єдиного державного реєстру про припинення ДП «УКРЦПСЗПС» подання Мінекономрозвитку відповідних підтверджуючих документів про виключення ДП «УКРЦПСЗПС» з Єдиного державного реєстру; 9) ужиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних з реорганізацією ДП «УКРЦПСЗПС»; 10) прийняття установчих документів ДП «УКРЦПСЗПС» (Статуту, свідоцтва про

реєстрацію тощо), печаток і штампів, бухгалтерських та інших документів, у тому числі тих, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню.

Заходи з припинення ДП «УКРЦПСЗПС» були завершені до 31 жовтня 2018 р. і ДП «Київоблстандартметрологія» стало правонаступником усіх майнових і немайнових прав та обов'язків ДП «УКРЦПСЗПС».

Врегульована законодавством процедура, яка має наслідком припинення юридичної особи називається ліквідацією. На відміну від реорганізації, ліквідація юридичних осіб – це припинення їх діяльності без переходу прав і обов'язків у порядку правонаступництва.

Представники науки цивільного та господарського права пропонують доктринальні визначення ліквідації юридичної особи, зокрема:

- ліквідація юридичної особи – це регламентована законом юридична процедура, наслідком застосування якої є повне припинення юридичної особи як суб'єкта права, про що вноситься відповідний запис до державного реєстру, без переходу прав та обов'язків до третіх осіб (правонаступників) [56, с. 110];

- ліквідація – це припинення підприємства, установи, організації, які є суб'єктами господарювання, що відбувається на законних підставах, в порядку та черговості задоволення вимог кредиторів, відповідно до вимог державного законодавства України [70, с. 313-314];

- ліквідація – це припинення юридичної особи у встановленому законом порядку, без утворення нових суб'єктів господарювання або приєднання до вже існуючих в порядку правонаступництва [37, с. 109].

Ст. 110 ЦК України містить підстави, за наявності яких юридична особа ліквідується [4]. Ліквідація може бути як добровільною, за рішенням учасників або органу управління юридичної особи, так і примусовою за рішенням суду.

Порядок ліквідації юридичної особи та порядок задоволення вимог кредиторів регулюють статтями 111, 112 ЦК України [4].

Розглянемо процедуру ліквідації підприємства на прикладі державного підприємства «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ», про ліквідацію якого було видано наказ Державної служба України з питань геодезії, картографії та кадастру 2 липня 2015 року № 156 [29]:

- нормативно-правова основа ліквідації підприємства: ст. 105 ЦК України, ст. 59 ГК України, Закон України «Про управління об'єктами державної власності», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 року № 15;

- процедура ліквідації підприємства передбачав наступні дії: 1) утворення комісії з ліквідації ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ», яка здійснює керівництво діяльністю даного підприємства на період до завершення його ліквідації; 2) з дня реєстрації наказу про ліквідацію подання державному реєстратору всіх необхідних документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про припинення діяльності підприємства; 3) протягом п'яти днів від дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про припинення діяльності підприємства розміщення в спеціалізованих друкованих засобах масової інформації повідомлення про припинення його діяльності; 4) протягом двох місяців з моменту публікації повідомлення державного реєстратора виявлення вимог кредиторів ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ»; 5) протягом двох місяців з моменту публікації повідомлення державного реєстратора

виявлення дебіторської заборгованості ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ» та вжиття необхідних заходів щодо її стягнення; 6) до 20 серпня 2015 р. складання проміжного ліквідаційного балансу ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ» та передача його до Держгеокадастру; 7) протягом двох місяців з моменту публікації повідомлення державного реєстратора погашення вимог кредиторів; 8) до 20 серпня 2015 р. упорядкування документів; 9) за 3 місяці до запланованого вивільнення працівників надання профспівковій організації підприємства повідомлення про його ліквідацію та наступне вивільнення працівників; 10) не пізніше ніж за два місяці до запланованого вивільнення персональне (під розписку) попередження про майбутнє вивільнення працівників підприємства; 11) не пізніше ніж за два місяці до вивільнення працівників подання до Центру зайнятості звіту про заплановане вивільнення працівників; 12) протягом трьох днів від дати внесення до Єдиного державного реєстру відомостей перебування у процесі ліквідації звернення до органу державного страхування, органу пенсійного фонду, фондів соціального страхування та податкової інспекції щодо проведення перевірки та зняття з обліку; 13) до 25 червня 2015 р. утворення Комісії з інвентаризації майна; 14) до 25 серпня 2015 р. проведення інвентаризації активів та зобов'язань; 15) не раніше ніж через два місяці від дати попередження про вивільнення звільнення з роботи працівників (з виплатою вихідної допомоги у розмірі середнього місячного заробітку); 16) протягом десяти календарних днів з дня вивільнення кожного працівника Надання в Центр зайнятості звітів про фактичне вивільнення працівників; 17) протягом трьох

днів з моменту погашення кредиторської та дебіторської заборгованості закриття рахунків в банківських установах та в органах Державної казначейської служби; 18) до 31 серпня 2015 р. передання документації до архівних установ; 19) до 1 вересня 2015 р. складення ліквідаційного балансу ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ»; 20) до 14 вересня 2015 р. після завершення роботи ліквідаційної комісії подання на затвердження до Держгеокадастру ліквідаційного балансу; 21) протягом п'яти днів з моменту затвердження ліквідаційного балансу звернення до державного реєстратора про проведення державної реєстрації припинення ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ» шляхом ліквідації; 22) протягом трьох днів з моменту отримання витягу про виключення з Єдиного державного реєстру ДП «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ» повідомлення Держгеокадастру про таке виключення.

Таким чином, правовому регулюванню припинення суб'єкта господарювання, в т.ч. державного комерційного підприємства, присвячені відповідні приписи ЦК України. Водночас варто звернути увагу на дискусійність питання щодо необхідності врегулювати вищевказану процедуру у ГК України.

На сьогодні ст.ст. 60, 61 ГК України виключені, а у ст. 59 зазначено, що припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону [3]. В площині окресленої проблеми К.Б. Починок вважає за доцільне об'єднати всі положення, що регулюють процедуру припинення, в єдиному кодексі, зокрема, у ГК України, що значно б вдосконалило та полегшило цю процедуру [63, с. 42].

Принагідно зазначимо, що ліквідаційна процедура щодо державного підприємства може бути застосована у разі визнання господарським судом неспроможності підприємства-боржника відновити свою платоспроможність за

допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити грошові вимоги кредиторів.

Поряд із загальною процедурою банкрутства, яку встановлює Кодекс України з процедур банкрутства, у ст. 96 даного Кодексу визначено особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків [5].

З метою запобігання монопольному становищу окремих суб'єктів господарювання на ринку держава в особі уповноважених органів здійснює контроль за дотриманням антимонопольно-конкурентного законодавства, у зв'язку з чим реорганізація та ліквідація суб'єкта господарювання здійснюються за умови одержання згоди на це Антимонопольного комітету України.

На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що процедура припинення діяльності суб'єкта господарювання, як і порядок його створення є важливим аспектом нормативно-правового регулювання.

Державні підприємства можуть бути реорганізовані шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або ліквідовані. У статуті державного комерційного підприємства обов'язково повинні бути вказані умови його припинення як суб'єкта правовідносин.

Реорганізація або ліквідація підприємства має наслідком припинення його діяльності як суб'єкта правовідносин, проте у випадку реорганізації майно, права та обов'язки підприємства переходять до правонаступників, а у випадку ліквідації – правонаступництво відсутнє.

Вважаємо за доцільне доповнити ст. 59 ГК України частиною 2 наступного змісту: «Суб'єкт господарювання припиняється в результаті реорганізації – процедури припинення його господарської правосуб'єктності (злиття, приєднання, поділ, перетворення) з переходом прав та обов'язків до правонаступника або ліквідації – процедури припинення його господарської правосуб'єктності без правонаступництва».

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження, проаналізувавши чинне законодавство, наукові джерела та матеріали юридичної практики щодо правового статусу державних комерційних підприємств, варто зробити такі висновки:

1. Державні комерційні підприємства належать до державного сектору економіки, що посилює значущість цієї сфери у житті країни. Так, на державний сектор економіки України як об'єкт системи управління та регулювання національної економіки, припадає виконання таких функцій:

1) забезпечення сталого суспільного розвитку шляхом наповнення державного бюджету країни; 2) збереження державного підпорядкування для стратегічно важливих підприємств, а також тих, що є «планово-збитковими», із поступовим залученням у ці сфери приватного капіталу; 3) сприяння поступовому формуванню національної продуктивності виробництва через механізми державних закупівель, також послаблення таким чином циклічних коливань економіки; 4) впровадження цінових механізмів регулювання інфляційних очікувань у ланцюгах виробництва та споживання суспільного продукту; 5) обмеження негативного впливу державного монополізму тощо.

2. До ознак державного комерційного підприємства віднести такі: це суб'єкт підприємницької діяльності; створюється компетентним органом державної влади; майно належить підприємству на праві господарського відання; діє на основі статуту або модельного статуту; зобов'язане приймати та виконувати державні замовлення; основним плановим документом підприємства є фінансовий план; законодавство встановлює особливий порядок розпорядження майном.

Отже, державне комерційне підприємство – це утворене компетентним органом державної влади унітарне підприємство зі спеціальною правосуб'єктністю, майно якого закріплюється за ним на праві господарського

відання та яке здійснює господарську діяльність з метою отримання прибутку та забезпечення публічних інтересів держави.

3. Державне комерційне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності та діє на основі статуту або модельного статуту. Вимоги до статуту державного комерційного підприємства визначається положеннями ГК України та Законом і має містити положення загального порядку, що притаманні всім юридичним особам, положень які притаманні виключно державним комерційним підприємствам та умови які визначає уповноважений державою орган, що здійснює управління державним майном та державним комерційним підприємством, зокрема мета і предмет діяльності; майно підприємства, що є державною власністю; фінансування підприємства та його господарська діяльність; розмір і порядок формування статутного капіталу; права та обов'язки підприємства; управління підприємством; господарська діяльність підприємства; трудовий колектив та соціальна діяльність підприємства; припинення підприємства.

4. Правовий режим майна державного комерційного підприємства – це сукупність законодавчо закріплених джерел його формування, а також правил володіння, користування та розпоряджання різними видами майна у процесі господарської діяльності державного комерційного підприємства.

Наявність такої правової форми щодо володіння, користування та розпоряджання майном, як право господарського відання, дає можливість державному комерційному підприємству в повній мірі реалізувати власний економічний інтерес з метою одержання прибутку та задоволення суспільних потреб. На нашу думку, під поняттям «майно державного комерційного підприємства» слід розуміти належну йому сукупність речей, які перебувають у державній власності і закріплені за ним на праві господарського відання.

5. До органів управління державного комерційного підприємства належать: 1) уповноважений орган управління підприємства; 2) керівник підприємства (директор, генеральний директор), який має заступників –

призначається (обирається) суб'єктом управління об'єктами державної власності або наглядовою радою підприємства; 3) наглядова рада підприємства – може бути утворена за рішенням суб'єкта управління об'єктами державної власності, а на державних підприємствах, що відповідають критеріям, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 р. № 142 наглядова рада повинна бути створена.

6. Правовий статус державного комерційного підприємства можна визначити як закріплену нормами галузевого законодавства сукупність взаємозалежних та взаємодіючих елементів, що забезпечують його участь у господарських правовідносинах як самостійного суб'єкта господарювання. Ефективність комерційної діяльності державного підприємства залежить від наявності у нього відповідних прав та обов'язків, які слід вважати основними елементами його правового статусу, а також від належної їх реалізації.

7. Процедура припинення діяльності суб'єкта господарювання, як і порядок його створення є важливим аспектом нормативно-правового регулювання. Державні підприємства можуть бути реорганізовані шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або ліквідовані. У статуті державного комерційного підприємства обов'язково повинні бути вказані умови його припинення як суб'єкта правовідносин. Реорганізація або ліквідація підприємства має наслідком припинення його діяльності як суб'єкта правовідносин, проте у випадку реорганізації майно, права та обов'язки підприємства переходять до правонаступників, а у випадку ліквідації – правонаступництво відсутнє.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань правового статусу державних комерційних підприємств пропонується **зміни та доповнення** до ГК України, а саме:

- доповнити ГК України статтю 65¹ «Адміністрація підприємства» такого змісту: «1. Рішення щодо управління підприємством приймаються адміністрацією підприємства. 2. До складу адміністрації підприємства належать: керівник підприємства, головний бухгалтер, керівники структурних

підрозділів, члени наглядової ради (у разі її створення) та інші посадові особи, повноваження яких визначаються статутом».

- ст. 59 ГК України доповнити частиною 2 такого змісту: «Суб'єкт господарювання припиняється в результаті реорганізації – процедури припинення його господарської правосуб'єктності (злиття, приєднання, поділ, перетворення) з переходом прав та обов'язків до правонаступника або ліквідації – процедури припинення його господарської правосуб'єктності без правонаступництва».

Вбачається за необхідне удосконалення системи нормативно-правового регулювання діяльності державних комерційних підприємств та прийняття у встановленому порядку:

- Закону України «Про державні унітарні підприємства», проект якого підготовлений і розглядається Верховною Радою України протягом тривалого часу;

- Кабінету Міністрів України – затвердити у встановлено порядку модельний статут державного комерційного підприємства.

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання статусу державного комерційного підприємства можуть бути імплементовані до законодавства України, а також використовуватись у правозастосовній діяльності у процесі створення, діяльності та припинення державних комерційних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.08.2020 року).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ратифікована із заявами Законом від 18.10.2006. № 251-V. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_с16 (дата звернення: 20.08.2020 року).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/436-15> (дата звернення: 17.07.2020 року).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення: 17.07.2020 року).
5. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 10.09.2020 року).
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 04.08.2020 року).
7. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення: 17.07.2020 року).
8. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16> (дата звернення: 04.08.2020 року).
9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 04.08.2020 року).
10. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 04.08.2020 року).

11. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 10.09.2020 року).
12. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#n633> (дата звернення: 04.08.2020 року).
13. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04. 2001 № 2346-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (дата звернення: 21.08.2020 року).
14. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 10.09.2020 року).
15. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 04.08.2020 року).
16. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.08.2020 року).
17. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/3480-15> (дата звернення: 04.08.2020 року).
18. Про Фонд державного майна України: Закон України 09.12.2011 № 4107-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4107-17> (дата звернення: 04.08.2020 року).
19. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі: Закон України 16.06.2011 № 3531-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3531-17#Text> (дата звернення: 04.08.2020 року).
20. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 №

467. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/467-2004-п> (дата звернення: 04.08.2020 року).

21. Про затвердження Порядку відчуження об'єктів державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2007 № 803. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/803-2007-п> (дата звернення: 04.08.2020 року).

22. Про затвердження Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2012 № 802. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-2012-п#Text> (дата звернення: 10.09.2020 року).

23. Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: Наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2016 № 359/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-16> (дата звернення: 04.08.2020 року).

24. Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства: Наказ Фонду державного майна України від 29.12.2010 № 1954. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0109-11> (дата звернення: 04.08.2020 року).

25. Про затвердження Порядку та умов користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності: Наказ Фонду державного майна України від 23.03.2005 № 622. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0400-05> (дата звернення: 04.08.2020 року).

26. Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2008 р. № 777 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 15.11.2019 р. № 927). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-п#Text> (дата звернення: 04.08.2020 року).

27. Деякі питання управління державними унітарними підприємствами та господарськими товариствами, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-п#Text> (дата звернення: 04.08.2020 року).

28. Про реорганізацію державного підприємства «Український центр з питань сертифікації та захисту прав споживачів»: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 06.02.2018 № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0139731-18#Text> (дата звернення: 04.08.2020 року).

29. Про ліквідацію державного підприємства «ПОЛІСЬКГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ»: Наказ Державної служба України з питань геодезії, картографії та кадастру 02.07.2015 № 156. URL: <https://land.gov.ua/info/nakaz-derzhheokadastru-vid-02-07-2015-156-pro-likvidatsiiu-derzhavnoho-pidpriemstva-poliskheodezkartohrafiia/> (дата звернення: 10.09.2020 року).

30. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Господарського кодексу України, Закону України «Про управління об'єктами державної власності», Порядку визначення та затвердження кандидатур представників держави, які призначаються до наглядових рад державних унітарних підприємств, і тих, які беруть участь у загальних зборах та обираються до наглядових рад господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 року № 143, та Вимог до незалежного члена наглядової ради державного унітарного підприємства та господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 року № 142. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_246_2020.pdf (дата звернення: 04.08.2020 року).

31. Про затвердження Статуту державного підприємства «Оператор ринку»: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 № 454. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454-2019-п> (дата звернення: 04.08.2020 року).
32. Статут державного підприємства «Інформаційні судові системи»: Затверджено Наказом Державної судової адміністрації України 26.11.2019 № 1142. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/dod_N_1142_19.pdf (дата звернення: 04.08.2020 року).
33. Юридична класифікація (державні підприємства, казенні підприємства). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/jj684/sp:max100> (дата звернення: 04.08.2020 року).
34. Проект Закону про державні унітарні підприємства № 3254. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3254&skl=6 (дата звернення: 04.08.2020 року).
35. Бандурка С.С. Поняття та сутність підприємства як учасника цивільних правовідносин. *Наше право*. 2015. № 6. С. 136-138.
36. Білокур Є.І. Управління об'єктами державної власності як складова змісту державно-управлінської діяльності. *Наше право*. 2015. № 4. С. 141-146.
37. Гнатів О.М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 2. С. 105-111.
38. Грудницька С.М. Проблема віднесення державних підприємств та їх об'єднань до юридичних осіб приватного чи публічного права. *Форум права*. 2017. № 2. С. 41-51.
39. Держстат підрахував кількість підприємств різних форм власності // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2738351-derzstat-pidrahuvav-kilkist-pidpriemstv-riznih-form-vlasnosti.html>
40. Дзера Ю.М. Теоретико-правові підходи щодо участі держави у цивільних відносинах та її правосуб'єктності. *Форум права*. 2010. № 1. С. 66-71.

41. Зарічна О.В., Голубка Я.В., Молнар М.С. Теоретичні аспекти діяльності комерційних підприємств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. № 19. С. 250-255.
42. Захарченко А. До питання про юридичну природу управління об'єктами державної власності (господарсько-правовий аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 73-79.
43. Зюзь Д.В. Вдосконалення системи управління державними підприємствами України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 2. С. 1-8.
44. 44. Комиляй Ю.В. Господарські договори за участю Служби безпеки України. *Право.ua*. 2014. № 1. С. 166-170. URL : https://www.nbuv.gov.ua ›j-pdf/pravo_2014_1_29. (дата звернення: 04.08.2020).
45. Коверзнев М., Коверзнева Г. Правовий аспект реорганізації юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 29-31.
46. Корнеєва Ю.В. Особливості управління підприємствами державного сектору в ЄС. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 1. С. 43-47.
47. Кочин В.В. Види господарської діяльності юридичних осіб: проблеми теорії та практики. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 139-144.
48. Кравчук О.О. Керівник державного підприємства в системі управління майном державної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2010. № 4. С. 216-222.
49. Крисько Ж. Сутність та види комерційної діяльності підприємства. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2013. Випуск 18. С. 75-83.
50. Кузьменко А. Підприємництво як інститут господарського права і предмет інформаційно-ідеологічного протистояння. *Юридичний журнал*. 2009. № 3. С. 24-43.
51. Кузьменко Л.В. Відтворення основних форм власності – необхідна умова створення сучасної держави Україна. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2015. № 25. С. 47-50.

52. Кулько І.В. Оцінювання та аналіз основних виробничих фондів підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2013. № 3. С. 166-169.
53. Кушнерук Д.В. Правова природа та особливості права державної власності. *Право та державне управління*. 2019. № 2. Том 1. С. 44-48.
54. Лещенко О.В. Поняття та правові ознаки грошей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С. 190-198.
55. Лотоцька О.Л. Актуальні проблеми цивільно-правового статусу державних комерційних підприємств. *Європейські перспективи*. 2014. № 1. С. 116-120.
56. Макаревич О. Ліквідація юридичних осіб і її види за цивільним законодавством України. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Лютий 2018. С. 109-112.
57. Махінчук В.М. Теоретичні проблеми визначення понять «підприємництво» та «комерція» за законодавством України. *Форум права*. 2013. № 1. С. 680-687.
58. Махінчук В.М. Державне підприємство в системі ринкових відносин: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 192 с.
59. Мельничук С.М. Щодо участі державних підприємств України в реалізації державних функцій. *Форум права*. 2019. № 3. С. 58-66.
60. Музиченко О.В. Зміст понять «майно» та «власність» у розумінні практики Європейського суду з прав людини: кримінально-процесуальний аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 281-284.
61. Патряк О.Т. Класифікація корпоративних прав як об'єкт бухгалтерського обліку. *Економічний аналіз*. 2014. Том 16. № 2. С. 218-224.
62. Петришина Н.В. Державні підприємства України : проблеми функціонування та шляхи їх вирішення. *Економіка*. 2015. Випуск 30. С. 73-79.

63. Починок К.Б. Припинення суб'єктів господарювання: поняття, способи та класифікація. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2. С. 37-43.
64. Розумей С.Б., Голь А.О. Сутність та етапи комерційної діяльності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 14. С. 498-504.
65. Таранич О.В., Ярошенко О.П. Ефективність управління об'єктами державного сектору України. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1. С. 103-109.
66. Тешева Л.В., Канащенко А.М., Пужко А.О. Реорганізація підприємств, спрямована на укрупнення, як одна із форм реструктуризації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 6. Частина 3. С. 87-90.
67. Тинська І.І. Державне підприємництво у формуванні та використанні фінансових ресурсів України: економіко-аналітична діагностика. *Економічний аналіз*. 2016. Том 24. № 1. С. 71-78.
68. Труш І.В. Майнова основа комунального підприємства. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 15. С. 1-5.
69. Турчин Л.Я. Особливості негрошових вкладів до статутного капіталу господарських товариств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 29. Том 1. С. 175-178.
70. Фесюра М. Ліквідація, реорганізація, банкрутство підприємства, установи, організації в сучасний період: поняття та юридична сутність. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 310-317.
71. Цивільне право України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 3: Юридична особа / За ред. проф. І.В.Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х.: Страйд, 2009. 736 с.

72. Чубарева Ю.О. Місце права господарського відання й оперативного управління у системі речових прав. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 193-198.

73. Яковлев О.А. «Правовий режим»: підходи до визначення поняття. *Право та інновації*. 2015. № 2. С. 80-85.

74. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/news/pryrosly-kilkist-pidpriemstv-v-ukrayini-zbilshylasia-na-4-a-fopiv-na-2/> (дата звернення: 04.08.2020).